

[0480]

**IN NIJ FÖRRINGER FRIEZELIET
OP IN ALDE DEENSKE FOLKSWIZE**

Foar prof. dr. J.H. Brouwer

In pear jier lyn is der op 'e Förjar in langspylplaet útkomd mei acht troch de Sumbingers - it plak hjit Sunnbøur - útfierde Förringer dounsens. Lykas bikend is wurde dy dounsens allinnich fokael bigelaet. De earste fan de twadde fjouwer dounsens hjit *Frísarnir* (= De Friezen). Dat is net in namme foar de ús al bikende *Frísa vísa*, mar fan in tekst fan njoggentjin strofen - dêr't fjirtjin fan op 'e plaet steane - skreaun fan Poul F. Joensen (syn skriuwersnamme is Pól F.), neffens syn broer Einar, dy't my de plaet biskikte, yn 'e tritiger jierren publisearre yn *Dagbladið*. Dêr wie de tekst oant nou ta net werom to finen, mar wy ha ús geneard mei in ôfskrift makke troch Niklas Djurhuus, dat Jóhan Henrik W. Poulsen ús tastjûrde nei't er de stavering hwat bywurke hie neffens de jildende noarmen. By de fjirtjin strofen dy't we forlykje koene, wie der hwat forskil fan folchoarder. De strofen 4, 5, 6, 12 en 13 binne by Djurhuus resp. 5, 6, 4, 13 en 12. Om't it ús talike dat de folchoarder fan de plaet logysker wie, is dy hjir foar kar nommen; sa ommers is de opbou lykas neikomt: de seis ynliedende strofen forhelje hwerom't en hoe't de Friezen tahouden to Akrabyrgi, yn strofe 7-17 wurdt it forrin fan de striid tsjin de biskop biskreaun, wylst de lêste beide strofen ús de sitewaesje neityd en ek de ein fan de Friezekoloanje skilderje.

Sunnbøur is it plak dêr't de dounsers weikomme, is ek it sté dêr't de dichter Pól F. (1898-1970) en de oerskriuwer Djurhuus thús wiene. Sunnbøur leit fuort by Akrabyrgi, de súdpunt fan Suðuroy, dêr't de Friezeferhalen fan de Förjar spylje. Pól F. hat dy ek histoarysk bihanle sa't we wite. Yn in literaire tekst lykas by dizze douns past fansels gjin twifelriedigens en sadwaende binne der punten dy't foar de skiedkundige noch in fraechteken wêze moatte mar foar de dichter sûnder mear fêststeane. Elk kin dat troch de al earder yn dit tydskrift bikommentariearre oerleveringen njonken de dounstekst to hâlden maklik foar him sels neigean. Yn wizen hat Pól F. yn ús ieu ynhelle hwat honderten jierren lyn skoan barre kind hie. De stoffe giet tobek ta de 14de ieu. De meldij dêr't de dounstekst op skreaun is, is fan oarsprong Deensk en soe fanwegen de ynhâld fan de Deenske tekst yn syn âldste foarm let 13de-ieusk wêze; dy Deenske tekst mei al syn farianten giet net oer de Friezen, mar oer in bluodrich barren yn Noard-Jutlân en stiet bikend as *DGF* (= *Danmarks gamle Folkeviser*) nr 354. De meldij is sûnder mis mei oare Deenske wizen yn de 17de ieu op 'e Förjar tolânne komd, doe't de ynfloed út

'Dounsjen yn de roykstova', skildere fan Emil Krause (1927)

Dat skimerige fortrek, dêr't in traenlampe syn sêft giel ljocht falle lit oer fan waer en wyn tekene manljusgesichten en oer de teare antlitten fan fammensbern, dy wylde sang út lûd sjongende kielen, dat binne de Förrjar - it tsjuster, de brânning, de stoarm. Dy forbining fan in stik forheftigens en bysûndere ynlikens, fan krêftige epyk en ynbannige lyryk yn in oerâlde foarm ta yn ús tiid to biwarjen, dat hat de Förringers har spesiale bydrage west oan de kultuer. (Jørgen Frantz Jacobsen, 1927)

Denemark tige great wie (de monopoaljehannel!). Dat kin troch mounlinge oerdracht gien wêze, mar *DGF 354* stiet as nr 12 yn de posthúm forskynde samling *Tragica* (1657) fan Peder Syv, in 16de-ieuske fandler fan sjongteksten; de meldij by de Deenske tekst, it forhael fan Ebbe Skammelsøn, is pas yn dizze ieu foar it earst yn allerhanne fariaesjes opskreaun troch Thuren. De Sumbinger wize is mar ien fan de farianten en dat der frijhwat forskil is sjogge we oan de hjir publisearre notaesjes. De noardlike eilannen stiene gâns mear ûnder ynfloed fan Denemark as de súdlike en de lêsten ha dan ek frijhwat minder Deenske teksten en meldijen oernommen - en dy dan altyd noch wer letter - as de earsten. Njonken de Förringer falle de oarspronklik Deenske meldijen op troch in koart refrein en herheljen fan de earste helte fan it fers, seit Thuren yn syn grounlizzend wurk oer de sang op 'e Förjar.

Oer de útfiering op 'e plaet noch dit. De douners komme al sjongendeweis fan hwat we mar oantsjutte sille as e mineur harmoanysk yn g dito. Hoewol't de Förringer rigedouns (meastal in sletten kring) skoan allinnich troch manlju dounse wurde kin, mien ik dat op 'e plaet ek de hegere lûden fan froulju to bispeuren binne. It stiet my sa foar fan al dy kearen dat ik de Förringers dounsjen sjoen ha, dat as regel de manlju bigjinne en dat de rigele hyltyd greater wurdt, mei't oaren, ek froulju, de kring as men it sa sizze wol iepenbrekke, sa't men der ek wer tuskenútgean kin, hwernei't jou rjochter- en lofterbuorman of -frou elkoar by de hân pakke en it gat wer tichte is.

Sunnbøur soe by 't dounsjen dizze spesialiteit ha dat der "stilstien" wurdt ûnder it fers, wylst der mei faesje dounse wurdt by it refrein. Om't stilstien dochs wol in soarte fan "passen op de plaats" wêze sil, is it fan oars net as harkjen min út to meitsjen oft dy wize fan dounsjen hjir ek folge is, binammen net om't de Sumbingers fansels ek de wenstige wize fan dounsjen kenne en ek wol meast foar kar nimme sille hjoeddedei.

Hwa't de Sumbingers it krêftige refrein sjongen heart oer de Friezen hwaens oantinken 't foaral yn eare houden wurde moat, komt folslein ûnder de tsjoen fan de melodyk en ritmyk fan dizze âld-Jeropeeske dounsfoarm, oerbliuwsel út de Midsieuwen en by mennichien djipper efter it festje taestend as de lektuer fan skriften of it sjen fan bousels út deselde tiid. Om't it skande wêze soe dat meijertiid de opname sels forlern gean soe, is dit part fan de plaet oerspille op in bantsje, dat deponearre is op it Frysk Letterkundich Museum en Dokumentaatesjesintrum to Ljouwert.

We kinne Pól F. syn skepping sjen as in lette útrinder fan de ieuwenâlde Förringer sjong- en dounskultuer. It mocht miende ik gjin kwea en meitsje dy hjir by wize fan ôfsluting fan hwat hjir earder skreaun is oer de Förringer *Frísa vísa* en de Iislanner *Frísadans*, bikend.

Súdhoarm

Teake Hoekema

BYLAGE A

FRÍSA KVÆÐI ("FRÍSARNIR")

Tekst: Poul F. Joensen
(± 1935), hjir neffens
ôfskrift Nikl. Djurhuus

Wize: de Sumbinger
fariant fan DgF 354
opnommen 26 12 1965

Her set-tu í for-ðum frí-sar-nir búgv, teir fræls-lyn-tu
gar-par-nir reys-tu, sum rým-du frá kon-ga- og
kir-kju-val-di og fót her í Fór-oyum fes-tu. Ei
gloy-mast skal mín-ni frí-sa-na her bú-ði à sin-ni.

Fryske oersetting fan dizze earste strofe fan hwat yn it ôfskrift fan Niklas Djurhuus (en wierskynlik ek by Pól F.) *Frísa kvæði* hjit(te), mar neffens de lp noutiids bikend stiet as *Frísarnir*:

1. Hjir setten yn it foarige de Friezen har nei wenjen,/ de dappere op frijdom bigiene keardels, / dy't it kenings- en tsjerkebiwâld ûntflechten / en fêste foet krigen op 'e Förrjar. / Refr. Nea (eig.: Net) moat it oantinken oan de Friezen forgotten wurde / dy't hjir ienris wennen.

Ek yn de Fryske oersetting fan de oare strofen twa siden fierder is mear rekken houden mei de winsk om it Förringer origineel etymologysk trochsichtich to meitsjen as mei de wenstige easken dy't steld wurde kinne oan it oerbringen yn de eigen tael; tafoegingen dy't de tekst dúdliker meitsje, binne tusken kante heakken set, fariante oersettingen tusken rone heakjes.

BYLAGE B

Farianten fan de yn Bylage A jowne meldij, sa't dy op 'e Förlar songen wurde by DgF 354 (it Ebbe Skammelsøn liet) (mei tank oan dra. Rixt Bosma fan de UB to Århus en oan dr. Svend Nielsen, Dansk Folkemindesamling, Keappenhaven)

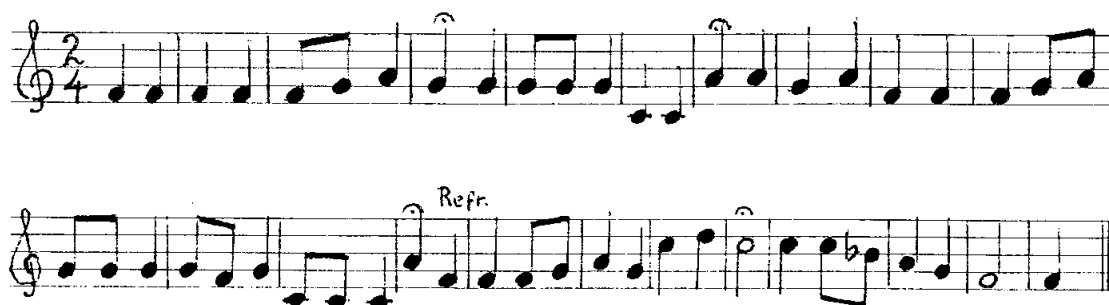
a) de meldij by Hj. Thuren, *Folkesangen paa Færøerne* s.267 sa't dy yn 1902 songen is troch Niels Winther (< Sandø) (in g mei + sit tusken g en gis yn; sj.Thuren s.77-78):

b) de meldij by Hjalmar Thuren en H. Grüner Nielsen, *Færøske Melodier til danske Kæmpeviser* s. 45, sa't dy - grif yn 1902 - songen is troch Mikkel Mikkelsen:

c) de meldij by Hjalmar Thuren en H. Grüner Nielsen, *Færøske Melodier til danske Kæmpeviser* s. 46, sa't dy - grif yn 1908 - songen is troch frou Agnes Petersen-Nielsen, dy't fan 1860 oant 1875 forkearde op Suðuroy:

2. Teir rýmdu frá feitum Frísalandsflötum, / eitt soltið fjallaland funnu, / og valdu sær heim í Akrabergi / her hövdu teir sjálvvræði vunnid. Niðurlag.
3. Her hövdingur teirra Akrabergsbóndin/ sjálvdømi i øllum hevði, við hovding sunnbinga Laðangarðsbóndan / hann felag og vinarlag hevði. Niðurlag.
4. Í veitslulagi á landsins enda / teir garpar við nýtum orðum, / hátt hevjaðu kátir drykkjuhorn /og kvóðu um kappar í forðum. Niðurlag.
5. Her sóu á sumri teir fløturnar fríðar / og Teistans- og Brunaberg fríðu,/á vetri, tá brim fjaldi Sunnbjarstein,/ lá sjórok um deildir og líðir. Niðurlag.
6. Tá Ellindir bispur við kirkjuskatti/seyg føroyingar inn at mergi,/ Hergeir hin frægi hövdingur var/ og bóndi í Akrabergi. Niðurlag.
7. Sunnanmenn hart mót hørðum settu,/ men norðoyingur lótu seg lynda/at herja vid bispi á sunnanmenn/ og kúga teir skattin at rinda. Niðurlag.
8. Norðan- og sunnanmenn fylktust til stríð / og møttust i Kollfarðadali, / sunnanmenn víktu úr blóðigum leiki,/so mangur fann bana á vali. Niðurlag.
9. Sendu teir boð til Akrabergsbóndan/og bóðu hann hövding vera, / hjá suðuroyingum og hinum sunnanmonnum / mót nor norðoyingum hevndarferð gera. Niðurlag.
10. Sigldu úr Suðuroy drekaskip / og frisar við sunnbingar reystu, /tá lagt var at landi á odda gingu/sum bygdamenn og teir bestu. Niðurlag.
11. Herlið tá bispur og Akrabergsbóndin / fylktu í Mannafellsdali, / sunnanmenn áttu teir menskastu kappar,/ men norðanmenn meira í tali. Niðurlag.
12. Akrabergsbóndin og synir hans/ og sunnbingar við teirra lið,/ við suðuroyingum ruddu i herin gongd/ teir góvu ei norðoyingum grið. Niðurlag.
13. Lúdraljód galti í homrum hátt/ og herróp og vapnagný,/ tá klovnaðu brynjur og hjálmar stukku, / droyrreyd rann Kaldbaksá stríð. Niðurlag.
14. Nordoyingar máttu úr víggi venda,/og suðuroyingar oyddu við brandi,/ tá bispagarðin í Kirkjubø / og bispin teir róku av landi. Niðurlag.
15. Hergeir og suðuroyingar sigur vunnu, / og norðoyingar rýmdu av vali,/ eitt avtoftað minni er Kirkjubømúrur/ um striðið í Mannafellsdali. Niðurlag
16. Og Hergeir fekk viðhald av Noregsdrotti, / og útlagin Ellindir var,/og hansara dómkirkjuskattur dømdur / sum lógbrot á landslóg har. Niðurlag.
17. Í sigursveitslu í Akrabergi / hátt skaldið um sigurin kvað, / tá Hergeir við Suðuroyar hövdingum / helt eitt minniligt veitslulag. Niðurlag.
18. Á Sunnbiargrund frísarnir friðskjól funnu, / har livdu sum goðir grannar,/teir sett hava merki í Føroya søgu/ sum søgur og fornminnir sannar. Niðurlag.
19. Tá sóttin hin svarta herjaði landið,/ og Akraberg oyðið varó, / tveir frísar bert vóru á lívi, teir fluttu til Hargar og Laðangarð. Niðurlag.

2. *Hja flechten fan Fryslâns fette flakten, founen in meager berchlân en keazen har in honk yn Akrabyrgi; dêr wiene se eigen baes (eig.: hjir hiene se selsbistjûr woun). Refr.*
3. *Dêr wie harren haedman, de boer fan Akrabyrgi, yn alles syn eigen rjochter; de Sumbinger haedman, de boer fan 'e Laðanpleats, hie er selskip oan en foun er freonskip by. Refr.*
4. *Op it feest op 'e útein fan it lân heven ûnder in steil wurd de keardels yn alle fleur heech de drinkhoarnen en songen fan helten fan alear. Refr.*
5. *Dêr seagen se simmerdei de moaije flakten en de moaije Teist- en Brunaklip, winterdei, as de brânnig de Sumbaklip der ûnder stau, hong it séwetter heech om ekers en skeanten. Refr.*
6. *Doe't biskop Ellindir om in heffing foar in tsjerke de Förringers útmergele, wie Hergeir de forneamde haedman en boer yn Akrabyrgi. Refr.*
7. *Dy fan 't Súd forsetten har fûleindich, mar dy fan de noardlike eilannen gongen der yn mei om mei de biskop dy fan 't Súd oan to taesten en to twingen ta it biteljen fan de heffing. Refr.*
8. *Dy fan 't Noard en [ek] dy fan 't Súd forienen har ta de striid en metten elkoar yn 'e Kollafjörðurdelling; dy fan 't Súd wieken út 'e bluodrige slach, mannichien foun de dea op it kriichsfjild. Refr.*
9. *Se stjûrden boadskip nei de boer fan Akrabyrgi en fregen him om har haedman to wêzen, om mei dy fan Suðuroy en [oaren] fan 't Súd in wraektocht to dwaen tsjin dy fan de noardlike eilannen. Refr.*
10. *Der sylden drakeskippen fan Suðuroy en Friezen, njonken dappere Sumbingers, gongen, doe't se foar de wâl leine, as lju fan itselde gea en as de bêsten foarop. Refr.*
11. *Doe stelden de biskop en de boer fan Akrabyrgi [elk foar oar] in leger op yn de Mannafellsdelling; dy fan 't Súd hiene de dapperste helten, mar dy fan 't Noard wiene mânsker yn tal. Refr.*
12. *De boer fan Akrabyrgi en syn soannen mei de Sumbingers oan har kant sochten by dy fan Suðuroy har wei yn 't leger; der wie fan har kant foar dy fan de noardlike eilannen gjin pardon. Refr.*
13. *Lûd klonken de lûren tusken de berchwanden en kriichsgerop en wapengekletter; doe waerden harnassen kleaud en helmen barstten, bloedread brúsde de wjittring by Kaldbak. Refr.*
14. *Dy fan de noardlike eilannen moasten rutereare, en dy fan Suðuroy forneatigen mei 't swurd doe it biskopshûs to Kirkjubøur en de biskop jagen se it lân út. Refr.*
15. *Hergeir en dy fan Suðuroy wounen de striid en dy fan de noardlike eilannen rommen it slachfjild; in brekfallich oantinken oan de striid yn de Mannafellsdelling is de muorre to Kirkjubøur. Refr.*
16. *En Hergeir krige stipe fan Noarweis kening en Ellindir rekke forballe en syn heffing foar de domtsjerke waerd dêr foroardiele as brekken fan de lânsweat. Refr.*
17. *Lûd song de skald op it feest to Akrabyrgi fan de oerwinning, doe't Hergeir mei de haedmannen fan Suðuroy in gelach houd dat de lju heuge soe. Refr.*
18. *Op Sumbinger groun founen de Friezen in frijplak: dêr libben se as goede buorlju dy't har stimpel set hawwe op 'e skiednis fan de Förjar, sa't skriften en fynsten-út-de-âldheit biwize. Refr.*
19. *Doe't de swarte sjochtme (de pest) it lân teistere en Akrabyrgi forfoel ta neat, wiene der mar twa Friezen mear yn libben, dy't nei Hörg [by Sunnbøur] en de Laðanpleats forhuzen. Refr.*

BOARNEN:

Foar hwat der skreaun is oer de mounlinge oerlevering op 'e Förjar oangeande Friezen mei hjir folstien wurde mei in forwizing nei *Us Wurk* 1975 s. 132.- In yn al syn koartens moai folsleine ynlieding yn de muzikale aspekten fan de Förringer lieteskat jowt H. Grüner Nielsen mei syn bydrage *Færøske Folkemelodier* op s.152-158 fan dl. XXV fan de rige *Nordisk Kultur* (= *Musik och musikinstrument* û. r. f. Otto Andersen), útjown to Stockholm-Oslo-København yn 1934. Brûkt foar ús bydrage hjir binne:

Danmarks gamle Folkeviser 7 (København 1895-1898), sammele en biskreaun troch Svendt Grundtvig en Axel Olrik. Op side 197-252 steane de Skandinaefske teksten fan *nr 354*, dy't de skiednis fan Ebbe Skammelsøn bisjonge. Neffens side 214 soe it liet stamme út it lêst fan de 13de ieu.

Folkesangen paa Færøerne (København 1908) fan Hjalmar Thuren. Side 33 skriuwt oer de tiid fan oernimmen fan de Deenske lieten, side 260 oer de bou dêrfan, side 259 oer de aparte posysje fan de súdlike eilannen.

Færøske Melodier til danske Kæmpeviser (København 1923), sammele en biskreaun troch Hjalmar Thuren en H. Grüner Nielsen. Op side 45-46 wurde fiif farianten jown fan de Ebbe Skammelsøn meldij. Dêrfan hawwe we hjir de beide fan Suðuroy oernommen. Hwat de ynformanten oanbilanget seit side XIV dat frou yng. Agnes Petersen-Nielsen fan 1860-1875 op Suðuroy en letter to Vejle yn Denemark wenne; dêr hat se yn 1908 en 1911 mei elkoar alve meldijen wei opstjûrd nei de Danske Folkemindesamling. Om't har fariant fan *nr 354* nûmere is mei 1, sil dy yn 1908 opjown wêze. Op side XIII stiet dat Mikkel Mikkelsen wenne to Oravík op Suðuroy en 'Kongsbonde' (= boer op 'e keninklike domeinpleats) wie. Thuren naem him sûnder mis op yn 'e simmer fan 1902. Op side XX wurdt fan *nr 354* sein dat de Förringer meldijen grif deselde grounslach hawwe as de wize fan it op side 80 as bylage 25 jowne Deenske liet oer Ulv van Jærn út Hammerum Herred yn Jutlân.

De færøske Kvadmelodiers Tonalitet i Middelalderen belyst gennem Nutidsoverleveringen (København 1945) fan H. Grüner Nielsen en Erik Petersen. Side 11 giet oer de aparte Sumbinger wize fan dounsjen. Op side 68 is de oernommen oanhael fan Jørgen Frantz Jacobsen út 1927 to finen.

De lp *Dansur i Sumba* (slûftitel: *Føroyskur dansur Sumbingar kvøða - Folk-Dance in the Faroe Islands*), opnommen 26.12.1965, is murken as Sonet NCB mono/stereo SLPS 10.000 (10.000 A/S), jowt op 'e efterkant fan de by Einars Prent makke slûf taljochtingen yn it Förringersk, Dútsk, Ingelsk, Deensk, Frânsk en Esperanto en wurdt yn 'e hannel brocht troch H.C.W. Tórgarð Radiohandil, Tórsgøta, Tórshavn.